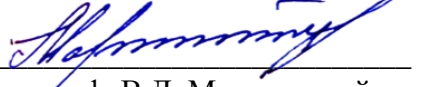

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-
педагогічної роботи

проф. В.Д. Марковський

“ _____ ” _____ 2023 року

Кафедра гігієни та екології №1

ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

**гігієна та екологія з гігієною дитячого та підліткового
віку**

(назва освітнього компоненту)

навчальний рік **2023-2024**

Галузь знань 22 Охорона здоров'я
(шифр і назва напрямку підготовки)

Спеціальність/ОКР 228 Педіатрія, другий (магістрський) рівень підготовки
(шифр і назва спеціальності)

ОПП «Педіатрія»
(шифр і назва спеціальності)

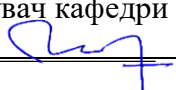
Курс **2 курс**

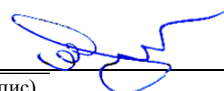
Програма освітнього компоненту
затверджена на засіданні кафедри
гігієни та екології №1

Схвалено методичною комісією ХНМУ з
проблем громадського здоров'я та гігієни
(назва)

Протокол від.
31 серпня 2023 року № 2

Протокол від
31 серпня 2023 року №2

Завідувач кафедри

О.В. Коробчанський.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Голова

Огнєв В.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Розробники: (вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Коробчанський В.О., д.мед.н., професор;

Олійник Ю.О. к.м.н., доцент;

Древаль М.В. асистент.

ВСТУП

Програма вивчення освітнього компоненту «Гігієна та екологія з гігієною дитячого та підліткового віку» складена відповідно до Освітньо-професійної програми «Педіатрія» та проекту Стандарту вищої освіти України (далі – Стандарт) другий (магістерський) рівень, галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 228 «Педіатрія»

Опис освітнього компоненту (анотація) У системі цінностей будь-якої цивілізованої нації особливе місце посідає її здоров'я, яке визначається, насамперед станом здоров'я дітей та підлітків, що є інтегральним показником загального благополуччя суспільства, а також тонким індикатором усіх соціальних та екологічних негараздів.

Вивчення освітнього компоненту «Гігієна та екологія з гігієною дитячого та підліткового віку» спрямоване на ознайомлення здобувачів з еколого-гігієнічною характеристикою чинників навколишнього природного середовища та особливостями їхнього впливу на здоров'я людини в т.ч. дитячого населення віком до 18 років, віковими особливостями дитячого організму з метою розробки належних профілактичних заходів, спрямованих на оздоровлення дітей і підлітків, проведення заходів з особистої і громадської гігієни, збереження здоров'я школярів, учнів професійно-технічних навчальних закладів, здобувачів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, підтримання їх високої працездатності, а також формуванню широкого гігієнічного мислення і світогляду.

Предметом освітнього компоненту є вивчення впливу факторів навколишнього середовища на людину, розвиток і стан здоров'я дітей і підлітків, оцінка факторів ризику для здоров'я та обґрунтування заходів, спрямованих на попередження захворювань, забезпечення оптимальних умов існування, зміцнення здоров'я і подовження життя людини.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення дисципліни «Гігієна та екологія з гігієною дитячого та підліткового віку» базується на знаннях основних природничо-наукових дисциплін: медичної біології, медичної та біологічної фізики, анатомії людини, гістології, цитології та ембріології, біологічної та біоорганічної хімії, мікробіології, вірусології та імунології й інтегрується з цими дисциплінами. Створює засади для наступного вивчення клінічних дисциплін. Закладає основи формування знань, умінь та навичок, які визначаються кінцевими цілями програми, необхідних у наступній професійній діяльності.

1. Мета та завдання освітнього компоненту

1.1. Метою викладання освітнього компоненту «Гігієна та екологія з гігієною дитячого та підліткового віку» є формування у майбутніх фахівців (магістрів) умінь та компетенцій для забезпечення профілактичного спрямування у практичній діяльності лікаря.

1.2. Основними завданнями вивчення освітнього компоненту «Гігієна та екологія з гігієною дитячого та підліткового віку» є: закладення теоретичних основ гігієни та екології, як науки (термінологія, закони, методологія, принципи гігієнічного нормування, нормативно-методичне забезпечення застосування профілактичних заходів) та відпрацювання практичних навичок щодо: профілактики захворювань інфекційного та неінфекційного походження у відповідності до основ

чинного законодавства України; опанування лабораторних методів дослідження (органолептичні, фізичні, хімічні, біологічні, бактеріологічні методи); використання сприятливих оздоровчих факторів навколишнього природного середовища для зміцнення здоров'я людини, загартування організму тощо.

1.3. Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна.

Дисципліна забезпечує набуття здобувачами компетентності:

- *інтегральна*: - здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності у галузі охорони здоров'я, або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов та вимог.

- *загальні*: - здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях. Здатність до здійснення саморегуляції, ведення здорового способу життя, здатність до адаптації та дії в новій ситуації. Здатність до вибору стратегії спілкування; здатність працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність вчитися і бути сучасно навченим. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків. Здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо. Прагнення до збереження навколишнього природного середовища. Універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку.

- *спеціальні* (фахові, предметні): - здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції; здатність до планування і проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів.

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей».

Матриця компетентностей

№	Компетентність	Знання	Уміння	Комунікація	Автономність та відповідальність
1	2	3	4	5	6
Інтегральна компетентність					
Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності у галузі охорони здоров'я, або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується комплексністю та невизначеністю умов та вимог.					
Загальні компетентності					
1	Прагнення до збереження навколишнього середовища.	Знати проблеми збереження навколишнього середовища та шляхи його збереження	Вміти формувати вимоги до себе та оточуючих щодо збереження навколишнього середовища	Вносити пропозиції відповідним органам та установам щодо заходів до збереження та охорони навко-	Нести відповідальність щодо виконання заходів збереження навколишнього середовища в рамках своєї компетенції.

	(ЗК14)			лишнього середовища	
2	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. (ЗК2)	Знати сучасні тенденції розвитку галузі та аналізувати їх.	Вміти проводити аналіз професійної інформації, приймати обґрунтовані рішення, набувати сучасні знання	Встановлювати відповідні зв'язки для досягнення цілей.	Нести відповідальність за своєчасне набуття сучасних знань.
3	Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях (ЗК3)	Мати спеціалізовані концептуальні знання, набуті у процесі навчання.	Вміти розв'язувати складні задачі і проблемами, які виникають у професійній діяльності.	Зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, знань та пояснень, що їх обґрунтовують, до фахівців та нефахівців +.	Відповідати за прийняття рішень у складних умовах
4	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. (ЗК4)	Мати глибокі знання із структури професійної діяльності.	Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань.	Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності	Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності.
5	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. (ЗК9)	Мати досконалі знання державної мови	Вміти застосовувати знання державної мови, як усно так і письмово	Використовувати при фаховому та діловому спілкуванні та при підготовці документів державну мову.	Нести відповідальність за вільне володіння державною мовою, за розвиток професійних знань.
6	Здатність спілкуватися іноземною мовою (ЗК10)	Мати базові знання іноземної мови	Вміти спілкуватися іноземною мовою.	Використовувати іноземну мову у професійній діяльності	Нести відповідальність, за розвиток професійних знань з використанням іноземної мови.
7	Навички використання інформаційних і	Мати глибокі знання в галузі інформаційних і	Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні те	Використовувати інформаційні та комунікаційні технології	Нести відповідальність за розвиток професійних знань та умінь.

	комунікаційних технологій. (ЗК11)	комунікаційних технологій, що застосовуються у професійній діяльності	технології у професійній галузі, що потребує оновлення та інтеграції знань.	у професійній діяльності	
8	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків. (ЗК12)	Знати обов'язки та шляхи виконання поставлених завдань	Вміти визначити мету та завдання бути наполегливим та сумлінним при виконанні обов'язків	Встановлювати міжособистісні зв'язки для ефективного виконання завдань та обов'язків	Відповідати за якісне виконання поставлених завдань
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності					

1	Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції. (СК19)	Знати фактори навколишнього середовища, які негативно впливають на здоров'я населення; методи лабораторних досліджень (за списком 4: дослідження внутрішнього середовища приміщень: показників мікроклімату, природного та штучного освітлення, бактеріологічного та хімічного забруднення повітря; вимірювання випромінювань (звукового, вібраційного,	Вміти оцінити стан здоров'я певних контингентів дорослого, дитячого/підліткового населення, стан навколишнього середовища та негативні фактори впливу на здоров'я. Вміти формувати профілактичні заходи на підставі даних про зв'язок між станом навколишнього середовища та станом здоров'я певних контингентів дорослого, дитячого/підліткового населення	Формувати висновки щодо стану здоров'я дорослого, дитячого/підліткового населення, на підставі даних про зв'язок з факторами навколишнього середовища, та вносити пропозиції відповідним органам та установам щодо проведення профілактичних заходів. Взаємодіяти з фахівцями санітарно-гігієнічного профілю та керівниками підприємств, установ та відповідних відомств з питань	Нести відповідальність за своєчасні висновки щодо стану здоров'я дорослого, дитячого/підліткового населення на підставі даних негативного впливу факторів навколишнього середовища, за своєчасне внесення пропозицій щодо проведення відповідних профілактичних заходів.

		іоні-зуючого), індивідуальна раді-ометрія); хімічне, органолептичне, бактеріологічне дослідження продуктів харчування та питної води; вимірювання ергономічних показників важкості та напруженості праці)), оцінки здоров'я певних контингентів, факторів навколишнього середовища та методи визначення зв'язку між ними; заходи профілактики негативного впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я дорослого, дитячого/підліткового населення).		охорони природи, навколишнього середовища	
2	Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів (СК13)	Знати систему санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів серед закріпленого контингенту населення. Знати методичні підхо-	Мати навички аналізу стану здоров'я груп населення та розробки медичних та профілактичних заходів. Мати навички щодо складання аналітичної	На підставі аналізу стану здоров'я населення, стану виробничого та навколишнього середовища знати принципи подання аналітичної інформації до мі-	Нести відповідальність за своєчасне та якісне проведення заходів з оцінки стану здоров'я населення, оздоровлення та покращення здоров'я певних контингентів дорослого, дитячого/підліткового населення, поліпшення

		ди для оцінки стану навколишнього середовища та наявності чинників, які впливають на стан здоров'я дорослого, дитячого/підліткового населення в даних умовах. Знати принципи організації раціонального харчування, водопостачання, режиму діяльності та відпочинку дорослих, дітей та підлітків, формування сприятливого виробничого середовища, первинної профілактики захворювань і травм; принципи і методи пропаганди здорового способу життя.	довідки про стан здоров'я дорослого, дитячого/підліткового населення в залежності від чинників виробничого та навколишнього середовища. Вміти організувати пропаганду здорового способу життя, первинної профілактики захворювань та травм дорослого, дитячого/підліткового населення.	сцевих органів управління та охорони здоров'я; керівників промислових підприємств, щодо проведення заходів ліквідації шкідливого впливу на здоров'я дорослого, дитячого/підліткового населення. Використовувати місцеву пресу для публікацій щодо заходів з питань укріплення здоров'я та поліпшення навколишнього середовища, використовувати радіо, телебачення, лекції та співбесіди.	навколишнього середовища, пропаганди здорового способу життя, первинну профілактику захворювань та травм.

1.4. Результати навчання:

Результати навчання для дисципліни – сукупність знань, умінь, навичок, інших форм компетентності, набутих особою у процесі навчання згідно зі стандартом вищої освіти, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти.

Згідно зі стандартами вищої освіти здобувачи повинні:

Знати:

- вплив факторів навколишнього середовища на стан здоров'я різних груп населення (ПП-003).

- методи гігієнічної оцінки впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я населення (ПП-007).
- закони гігієнічної науки та загальні закономірності зв'язку здоров'я з факторами і умовами середовища життєдіяльності людини (ПП-010).
- основи профілактики захворювань інфекційного та неінфекційного походження (ПП-011).
- засади здорового способу життя та основи особистої гігієни (ПП-012).
- методика проведення запобіжного та поточного санітарного нагляду (ПП-013).
- принципи організації та проведення профілактичних заходів у зв'язку з розвитком територіальних, адміністративних та виробничих одиниць (ПП-045).
- принципи організації та проведення профілактичних заходів у відповідності до основ чинного законодавства України (ПП-071).

Вміти:

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє освітній компонент:

- проводити аналіз стану навколишнього середовища та впливу його факторів на здоров'я різних груп і верств населення (ПП-003).
- за допомоги методів гігієнічної оцінки встановлювати вплив факторів навколишнього середовища на здоров'я населення (ПП-007).
- інтерпретувати основні закони гігієнічної науки та встановлювати загальні закономірності зв'язку здоров'я населення з факторами і умовами середовища життєдіяльності людини (ПП-010).
- обґрунтовувати гігієнічні заходи з профілактики захворювань інфекційного походження (ПП-011).
- планувати заходи по дотриманню здорового способу життя, особистої гігієни та впроваджувати їх в практику охорони здоров'я (ПП-012).
- планувати організаційні і змістовні заходи щодо запобіжного та поточного санітарного нагляду (ПП-013).
- узгоджувати плани проведення профілактичних заходів з планами розвитку територіальних, адміністративних та виробничих одиниць (ПП-045).
- аналізувати стан навколишнього середовища на підставі інтегральних критеріїв оцінки стану здоров'я населення (ПП-048).
- обґрунтовувати проведення профілактичних заходів у відповідності до основ чинного законодавства України (ПП-071).
- планувати заходи організації медичного забезпечення в умовах надзвичайного стану (ПП-218).
- організовувати моніторинг стану здоров'я дітей різного віку;
- проводити комплексну оцінку стану здоров'я різних груп і верств населення на основі інтегральних показників;
- практикувати сучасні принципи організації охорони здоров'я дітей та підлітків;
- нормувати основні види діяльності дитини в різні вікові періоди;
- складати плани профілактичних заходів і організувати їх виконання;
- визначати фізичний та нервово-психічний розвиток дітей різних вікових груп та використовувати принципи раціонального вигодовування та харчування здорових дітей різного віку.

2. Інформаційний обсяг освітнього компоненту

На вивчення освітнього компоненту відводиться 90 години 3 кредитів ЄКТС.

2. Програма освітнього компоненту

Розділ дисципліни 1. Вступ до гігієни та екології. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його дослідження. Гігієна населених місць та житла. Гігієна повітряного середовища.

Тема 1. Вступне заняття. Місце і значення гігієни в системі медичних наук та практичній діяльності лікаря. Методи гігієнічних досліджень.

Тема 2 . Гігієнічна оцінка променевої енергії. Методика визначення та гігієнічна оцінка ультрафіолетового (УФ) випромінювання. Методика визначення та гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення приміщень.

Тема 3. Методика визначення та гігієнічна оцінка показників мікроклімату. Гігієнічна оцінка комплексного впливу параметрів мікроклімату на теплообмін дитини.

Тема 4. Основні показники чистоти повітря приміщень, CO₂ як показник антропогенного забруднення повітря. Вентиляція житлових та учбових приміщень, основні показники ефективності вентиляції. Методика визначення й гігієнічної оцінки запиленості та хімічного забруднення повітря

Тема 5. Методика санітарно-гігієнічного обстеження школи-інтернату (з оформленням акту обстеження)

Розділ дисципліни 2. Комунальна гігієна. Гігієна води та водопостачання. Гігієна ґрунту.

Тема 6. Методика санітарного обстеження джерел водо-постачання та відбору проб води для бактеріологічного і санітарно-хімічного дослідження.

Тема 7. Методика гігієнічної оцінки питної води за сольовим та мікроелементним складом. Ендемічні захворювання. Метгемоглобінемія у дітей.

Тема 9. Методика гігієнічної оцінки питної води при централізованому водо-постачанні за результатом лабораторного аналізу проб

Тема 10. Методика гігієнічної оцінки питної води при децентралізованому водо-постачанні за результатом лабораторного аналізу проб

Розділ дисципліни 3. Гігієна харчування.

Тема 11. Методи вивчення та гігієнічної оцінки адекватності харчування колективів (за даними меню на тиждень). Методика розрахунку енерговитрат людини та її потреб у харчових речовинах. Оцінка адекватності харчування за меню-розкладкою

Тема 12. Оцінка перспективного меню в шкільних закладах.

Тема 13. Методика експертної гігієнічної оцінки якості харчових продуктів за результатами лабораторного аналізу

Тема 14. Методика розслідування випадків харчових отруєнь мікробної природи.

Тема 15. Методика розслідування випадків харчових отруєнь немікробної природи. Підсумкове заняття.

Опис освітнього компоненту

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика освітнього компоненту	
		денна форма навчання	вечірня форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>22 «Охорона здоров'я»</u> (шифр і назва)	Нормативна (за вибором)	
Загальна кількість годин - 90	Спеціальність: <u>228 «Педіатрія»</u> (шифр і назва)	Рік підготовки:	
		2-й	-й
		Семестр	
		4-й	-й
Годин для денної форми навчання: аудиторних – 50 самостійної роботи зодбувача - 40	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>другий (магістерський)</u>	Лекції	
		20 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		30 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		40 год.	год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: диференційований залік			

3. Структура освітнього компоненту

Назви розділів дисципліни і тем	Кількість годин					
	Форма навчання (денна)					
	усього	У тому числі				
лек		пр	лаб	інд	срс	
1	2	3	4	5	6	7
Розділ дисципліни 1. Вступ до гігієни та екології. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його дослідження. Гігієна населених місць та житла. Гігієна повітряного середовища.						
Гігієна та екологія як галузь медичної науки та охорони здоров'я, її мета, завдання, зміст. Профілактична спрямованість медицини, профілактика громадська та особиста, первинна, вторинна та третинна. Значення гігієни у практичній діяльності лікарів різних фахів.		2				
Навколишнє середовище та здоров'я. Біосфера, її складові. Вплив навколишнього середовища на здоров'я населення. Профілактика екологічних захворювань.		2				
Гігієна атмосферного повітря. Фізичні та хімічні властивості атмосферного повітря, їх значення. Природна радіація, її гігієнічне значення.		2				
Сонячна радіація, її гігієнічне значення. Гігієнічне значення клімату і погоди. Медична класифікація клімату і погоди. Геліометеотропні та кліматотропні реакції, їх профілактика. Акліматизація, її особливості в різних кліматичних зонах.		2				
Гігієна населених місць. Проблеми урбанізації. Умови життя в населених місцях та здоров'я людини. Планування та забудова території населеного пункту. Принципи функціонального зонування території населених пунктів. Фактори урбанізації, їх джерела і вплив на здоров'я населення. Гігієна житла. Гігієнічне значення мікроклімату, повітряного середовища, природного і штучного освітлення, їх гігієнічна оцінка.		2				
Тема 1. Вступне заняття. Місце і значення гігієни в системі медичних наук та практичній діяльності лікаря. Методи гігієнічних досліджень			2			
Тема 2. Гігієнічна оцінка променевої енергії. Методика визначення та гігієнічна оцінка УФ випромінювання. Методика визначення та гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення приміщень.			2			
Теми 3. Методика визначення та гігієнічна оцінка показників мікроклімату. Гігієнічна оцінка комплексного впливу параметрів мікроклімату на теплообмін дитини			2			

Тема 4. Основні показники чистоти повітря приміщень, CO ₂ як показник антропо-генного забруднення повітря. Вентиляція приміщень, основні показники ефективності вентиляції. Методика визначення й гігієнічної оцінки запиленості та хімічного забруднення повітря			2			
Тема 5. Методика санітарно-гігієнічного обстеження школи-інтернату (з оформленням акту обстеження)			2			
Історія виникнення, основні етапи розвитку та сучасний стан гігієни						2
Гігієнічне значення складових біосфери (атмосфери, гідросфери, літосфери).						2
Підготовка до практичних занять - теоретична та опрацювання практичних навичок						6
Разом за розділом 1.		10	10			10
Розділ дисципліни 2. Комунальна гігієна. Гігієна води та водопостачання. Гігієна ґрунту.						
Ґрунт та здоров'я. Екологічні проблеми та санітарний стан ґрунту. Джерела забруднення ґрунту в сучасних умовах індустріалізації та хімізації народного господарства. Вплив забруднення ґрунту на здоров'я і санітарні умови життя населення. Роль ґрунту у виникненні та розповсюдженні інфекційних захворювань (анаеробних інфекцій) та інвазій. Ґрунт і захворювання неінфекційної етіології. Процеси та показники самоочищення ґрунту.			2			
Вода як фактор здоров'я, її фізіологічне, гігієнічне та епідеміологічне значення. Роль води у розповсюдженні інфекційних та паразитарних захворювань. Вода як етіологічний фактор захворювань неінфекційної природи. Гігієнічні вимоги до питної води. Екологічні проблеми та санітарна охорона водних об'єктів.			2			
Тема 6. Методика санітарного обстеження джерел водопостачання та відбору проб води для бактеріологічного і санітарно-хімічного дослідження			2			
Тема 7. Методика гігієнічної оцінки питної води за сольовим та мікроелементним складом Ендемічні захворювання. Метгемоглобінемія у дітей.			2			
Тема 8. Методи і засоби очистки та знезараження води при централізованому і децентралізованому водопостачанні			2			
Тема 9. Методика гігієнічної оцінки питної води при централізованому водопостачанні за результатом лабораторного аналізу проб			2			
Тема 10. Методика гігієнічної оцінки питної води при децентралізованому водопостачанні за результатом лабораторного аналізу проб			2			
Ендемічний зоб як гігієнічна проблема, його етіологія, профілактика (продукти моря, йодована сіль)						2
Ендемічний флюороз та карієс як гігієнічна проблема, їх профілактика (дефторування, фторування води)						2

Захворювання дітей, пов'язаних з мікроелементним складом води.						2
Методика гігієнічної оцінки ґрунту за даними санітарного обстеження ділянки дитячого закладу та результатами лабораторного аналізу проб. Очистка населених місць.						2
Підготовка до практичних занять - теоретична та опрацювання практичних навичок						6
Разом за розділом 2		4	10			14
Розділ дисципліни 3 Гігієна харчування.						
Гігієна харчування. Значення харчування для здоров'я і фізичного розвитку. Поняття про харчовий статус організму. Теорії харчування, функції їжі. Наукові основи раціонального, превентивного, лікувально-дієтичного та лікувально-про-фі-лак-тичного харчування. Норми фізіо-логічної потреби у харчових речовинах та енергії для різних груп населення. Аліментарні захворювання, їх класифікація та профілактика. Генетично-модифіковані продукти, їх гігієнічна характеристика.		2				
Тема 11. Методи вивчення та гігієнічної оцінки адекватності харчування колективів (за даними меню на тиждень). Методика розрахунку енерговитрат людини та її потреб у харчових речовинах. Оцінка адекватності харчування за меню-розкладкою			2			
Тема 12. Оцінка перспективного меню в шкільних закладах			2			
Тема 13. Методика експертної гігієнічної оцінки якості харчових продуктів за результатами лабора-тор-ного аналізу			2			
Тема 14. Методика розслідування випадків харчових отруєнь мікробної природи			2			
Тема 15. Методика розслідування випадків харчових отруєнь немікробної природи . П\з.			2			
Методика вивчення та оцінка харчового статусу дитини і медичного контролю за забезпеченням організму вітамінами						2
Гігієнічний нагляд за харчуванням дітей та підлітків.						2
Харчовий статус як показник здоров'я дитини. Захворювання недостатнього та надмірного харчування.						2
Генетично-модифіковані продукти, їх гігієнічна характеристика.						2
Підготовка до практичних занять - теоретична та опрацювання практичних навичок						8
Разом за розділом 3		2	10			16

Розділ дисципліни 4. Гігієна дітей та підлітків. Здоровий спосіб життя, особиста гігієна та психогігієна. Гігієна праці.						
Гігієна та фізіологія праці. Види праці, їх характеристика. Зміни фізіологічних функцій під час виконання фізичної та розумової праці, їх фізіолого-гігієнічна оцінка. Класифікація праці за показником важкості, напруженості і шкідливості. Втома та перевтома, заходи попередження перевтоми. Фізіолого-гігієнічні вимоги до раціонального режиму праці та відпочинку. Професійні шкідливості та професійні захворювання, їх класифікація. Профілактика професійних захворювань та отруєнь. Санітарне законодавство в галузі охорони праці.		2				
Здоровий спосіб життя, особиста гігієна та психогігієна. Здоровий спосіб життя визначення, зміст. Роль способу життя в збереженні і зміцненні здоров'я. Фактори ризику нездорового способу життя ендогенного і екзогенного характеру: надмірна маса тіла і ожиріння, гіподинамія, низька медична активність, шкідливі звички (табакокуріння, зловживання алкоголю, наркоманія, токсикоманія та ін.). Особиста гігієна, її значення для збереження і зміцнення здоров'я. Фізична активність, загартування. Гігієна одягу та взуття. Поняття про психогігієну, психопрофілактику, медичну біоритмо-логію та хроногігієну. Їх значення для здоров'я людини.		2				
Всього:		20	30			40

4. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Гігієна та екологія як галузь медичної науки та охорони здоров'я, її мета, завдання, зміст. Профілактична спрямованість медицини, профілактика громадська та особиста, первинна, вторинна та третинна. Значення гігієни у практичній діяльності лікарів різних фахів.	2
2	Навколишнє середовище та здоров'я. Біосфера, її складові. Вплив навколишнього середовища на здоров'я населення. Профілактика екологічних захворювань.	2
3	Гігієна атмосферного повітря. Фізичні та хімічні властивості атмосферного повітря, їх значення. Природна радіація, її гігієнічне значення.	2
4	Сонячна радіація, її гігієнічне значення. Гігієнічне значення клімату і погоди. Медична класифікація клімату і погоди. Геліометеотропні та кліматотропні реакції, їх профілактика. Акліматизація, її особливості в різних кліматичних зонах.	2

5	Гігієна населених місць. Проблеми урбанізації. Умови життя в населених місцях та здоров'я дитини. Планування та забудова території населеного пункту. Принципи функціонального зонування території населених пунктів. Фактори урбанізації, їх джерела і вплив на здоров'я населення. Гігієна житла. Гігієнічне значення мікроклімату, повітряного середовища, природного і штучного освітлення, їх гігієнічна оцінка.	2
6	Ґрунт та здоров'я. Екологічні проблеми та санітарний стан ґрунту. Джерела забруднення ґрунту в сучасних умовах індустріалізації та хімізації народного господарства. Вплив забруднення ґрунту на здоров'я і санітарні умови життя населення. Роль ґрунту у виникненні та розповсюдженні інфекційних захворювань (анаеробних інфекцій) та інвазій. Ґрунт і захворювання неінфекційної етіології. Процеси та показники самоочищення ґрунту.	2
7	Вода як фактор здоров'я, її фізіологічне, гігієнічне та епідеміологічне значення. Роль води у розповсюдженні інфекційних та паразитарних захворювань. Вода як етіологічний фактор захворювань неінфекційної природи. Гігієнічні вимоги до питної води. Екологічні проблеми та санітарна охорона водних об'єктів.	2
8	Гігієна харчування. Значення харчування для здоров'я і фізичного розвитку. Поняття про харчовий статус організму. Теорії харчування, функції їжі. Наукові основи раціонального, превентивного, лікувально-дієтичного та лікувально-профілактичного харчування. Аліментарні захворювання, їх класифікація та профілактика. Генетично-модифіковані продукти, їх гігієнічна характеристика.	2
9	Гігієна та фізіологія праці. Види праці, їх характеристика. Зміни фізіологічних функцій під час виконання фізичної та розумової праці, їх фізіолого-гігієнічна оцінка. Класифікація праці за показником важкості, напруженості і шкідливості. Втома та перевтома, заходи попередження перевтоми. Фізіолого-гігієнічні вимоги до раціонального режиму праці та відпочинку. Професійні шкідливості та професійні захворювання, їх класифікація. Профілактика професійних захворювань та отруєнь. Санітарне законодавство в галузі охорони праці.	2

10	Здоровий спосіб життя, особиста гігієна та психогігієна. Здоровий спосіб життя визначення, зміст. Роль здорового способу життя в збереженні і зміцненні здоров'я. Фактори ризику нездорового способу життя ендogenous і екзогенного характеру: надмірна маса тіла і ожиріння, гіподинамія, низька медична активність, шкідливі звички (табакокуріння, зловживання алкоголю, наркоманія, токсикоманія та ін.). Особиста гігієна, її значення для збереження і зміцнення здоров'я. Фізична активність, загартування. Гігієна одягу та взуття. Поняття про психогігієну, психопрофілактику, медичну біоритмологію та хроногігієну. Їх значення для здоров'я людини.	2
Всього лекційних годин		20

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
Всього годин семінарських занять		

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступне заняття. Місце і значення гігієни в системі медичних наук та практичній діяльності лікаря. Методи гігієнічних досліджень	2
2	Гігієнічна оцінка променевої енергії. Методика визначення та гігієнічна оцінка ультрафіолетового (УФ) випромінювання. Методика визначення та гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення житлових та шкільних приміщень	2
3	Методика визначення та гігієнічна оцінка показників мікроклімату. Гігієнічна оцінка комплексного впливу пара-метрів мікроклімату на теплообмін дитини	2
4	Основні показники чистоти повітря приміщень, CO ₂ як показник антропогенного забруднення повітря. Вентиляція житлових та учбових приміщень, основні показники ефективності вентиляції. Методика визначення й гігієнічної оцінки запиленості та хімічного забруднення повітря	2
5	Методика санітарно-гігієнічного обстеження школи-інтернату (з оформленням акту обстеження)	2
6	Методика санітарного обстеження джерел водо-постачання та відбору проб води для бактеріо-логічного і санітарно-хімічного дослідження	2

7	Методика гігієнічної оцінки питної води за сольовим та мікроелементним складом. Ендемічні захворювання. Метгемоглобінемія у дітей.	2
8	Методи і засоби очистки води при централізованому і децентралізованому водопостачанні. Методи і засоби зне-зараження води при централізованому і децентралізованому водо-постачанні	2
9	Методика гігієнічної оцінки питної води при централізованому водо-постачанні за результатом лабораторного аналізу проб	2
10	Методика гігієнічної оцінки питної води при децентралізованому водо-постачанні за результатом лабораторного аналізу проб	2
11	Методи вивчення та гігієнічної оцінки адекватності харчування колективів (за даними меню на тиждень). Методика розрахунку енерговитрат людини та її потреб у харчових речовинах. Оцінка адекватності харчування за меню-розкладкою ²	2
12	Оцінка перспективного меню в шкільних закладах	2
13	Методика експертної гігієнічної оцінки якості харчових продуктів за результатами лабораторного аналізу	2
14	Методика розслідування випадків харчових отруєнь мікробної природи	2
15	Методика розслідування випадків харчових отруєнь немікробної природи .Залік	2
Всього годин практичних занять		30

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
Всього годин лабораторних занять		

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія виникнення, основні етапи розвитку та сучасний стан гігієни	2
2	Гігієнічне значення складових біосфери (атмосфери, гідросфери, літосфери).	2
3	Ендемічний зоб як гігієнічна проблема, його етіологія, профілактика (продукти моря, йодована сіль)	2
4	Ендемічний флюороз та карієс як гігієнічна проблема, їх профілактика (дефторування, фторування води)	2

5	Захворювання дітей, пов'язаних з мікроелементним складом води.	2
6	Методика гігієнічної оцінки ґрунту за даними санітарного обстеження ділянки дитячого закладу та результатами лабораторного аналізу проб. Очистка населених місць.	2
7	Методика вивчення та оцінка харчового статусу дитини і медичного контролю за забезпеченням організму вітамінами	2
8	Гігієнічний нагляд за харчуванням дітей та підлітків.	2
9	Харчовий статус як показник здоров'я дитини. Захворювання недостатнього та надмірного харчування.	2
10	Генетично-модифіковані продукти, їх гігієнічна характеристика.	2
11	Підготовка до практичних занять – теоретична та опрацювання практичних навичок	20
Всього годин самостійної роботи студента		40

9. Індивідуальні завдання

Індивідуально-дослідницька самостійна робота здобувача є одним з найважливіших шляхів оптимізації і підвищення якості практичної підготовки випускників медичних закладів вищої освіти є виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань (ІНДЗ).

Основна мета ІНДЗ:

- більш глибоке осмислення і засвоєння теоретичних і практичних знань, умінь і навичок з дисципліни (головним чином в плані міжкафедральної інтеграції їх кінцевого рівня з відповідної спеціальності);

- психологічна і практична підготовка здобувачів до постійного підвищення професійної кваліфікації, оволодіння основними прийомами науково-бібліографічного аналізу, узагальнення і оформлення різних матеріалів для доповідей, довідок, статей і т. п.

Враховуючи важливість формування профілактичної спрямованості медичного мислення і наступної реалізації в практичній діяльності спеціаліста-медика, ІДНЗ в процесі вивчення курсу гігієни та екології є відповідальним елементом навчально-виховного процесу з цієї дисципліни.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується самостійно або у складі робочих груп (2-3 здобувача) при консультуванні викладачем протягом вивчення дисципліни.

Основні форми ІНДЗ з гігієни та екології:

- інформаційний пошук і вивчення літератури з певної теми, її узагальнення, складання огляду про сучасний стан проблеми (написання реферативної роботи), виступ з доповіддю на засіданні гуртка кафедри, здобувачських наукових конференція тощо;

- участь у створенні учбово-демонстраційних посібників (стендів, альбомів, таблиць) та інших технічних засобів навчання;

- опанування новітніх методів дослідження, приладів, виконання навчально-практичних здобувачських робіт;

- виконання тематичного завдання науково-дослідницького характеру (участь в експериментальних наукових дослідженнях кафедри).

10. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота здобувачів виконується у вигляді підготовки до практичних занять (теоретична та опрацювання практичних навичок, виконання ситуаційних задач, опанування навичками згідно з темою заняття, тощо).

Самостійна робота є основним способом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Самостійна робота здобувачів забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення освітнього компоненту: підручник, навчальний посібник, конспект лекцій, практикум, методичні вказівки щодо виконання самостійної роботи здобувачів, література (наукова, фахова, монографічна, періодична) інтернет-ресурс тощо).

Від організації самостійної роботи багато в чому залежать результати навчання магістрів та їх майбутня практична діяльність. Самостійна робота магістрів є дуже широким поняттям, у тлумаченні якого сформувалися різні підходи, що і зумовлено відмінностями в розумінні суті цього явища. Самостійна робота є основним методом засвоєння знань, яку здійснюють магістри не лише позааудиторно, а й на лекціях, семінарах, індивідуальних співбесідах, заліках, іспитах. За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю магістра, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Наявність завдання і цільової установки на його виконання вважають характерними ознаками самостійної роботи. Завдання, які доводиться вирішувати магістру в навчальній діяльності, стосуються таких її сфер

- засвоєння матеріалу теми, яка розглядається на лекції (робота з конспектом лекції, рекомендованою навчальною літературою);
- конспектування фундаментальних робіт відповідно до програми освітнього компоненту;
- розв'язування задач, проведення дослідів, експериментів тощо;
- підготовка рефератів фіксованих виступів (доповідей) на занятті;

Усі ці елементи навчального процесу є самостійною роботою, оскільки магістри здійснюють їх певною мірою індивідуально, в позааудиторний час. Самостійна робота сприяє формуванню у магістрів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у магістрів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

На кафедрі магістри самостійно опрацьовують практичні уміння.

11. Методи навчання

Традиційні: словесні; наочні; практичні.

Методи навчально-пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, дослідницький, метод проблемного виконання, частково-пошуковий (евристичний), інформаційно-повідомляючий, інструктивно-практичний, пояснювально-спонукальний, спонукальний метод.

Методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності: індуктивні і дедуктивні методи навчання, методи стимулювання і мотивації навчання.

Методи контролю як методи навчання (контролю з боку викладача, самоконтролю, взаємоконтролю, самокорекції, взаємокорекції).

У навчальному процесі при викладанні дисципліни «Гігієна та екологія з гігієною дитячого та підліткового віку» використовуються традиційні методи навчання: словесні методи; наочні; практичні. Методи навчально-пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький.

Методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності: методи стимулювання і мотивації навчання, методи контролю і самоконтролю як методи навчання.

Методи контролю стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів, як методи навчання (контролю з боку викладача, самоконтролю, взаємоконтролю, самокорекції, взаємокорекції, корекції та інтегровані методи).

12. Методи контролю

Методи контролю і система оцінювання здійснюються відповідно до вимог програми дисципліни та чинної «Інструкції з оцінювання навчальної діяльності здобувачів освіти ХНМУ», затвердженої наказом ХНМУ №181 від 21.08.2021р.

Поточний контроль здійснюється у ході вивчення конкретної теми для визначення рівня сформованості окремої навички або вміння, якості засвоєння певної порції навчального матеріалу.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно конкретним цілям з кожної теми. При оцінюванні навчальної діяльності бакалаврів необхідно надавати перевагу стандартизованим методам контролю: тестуванню, структурованим письмовим роботам, структурованому за процедурою контролю практичних навичок в умовах, що наближені до реальних.

На останньому практичному занятті осіннього семестру проводиться підсумкове заняття, яке включає контроль усіх видів підготовки (теоретичної, практичної та самостійної роботи).

На передостанньому занятті весняного семестру здобувачі отримують пакет тестових завдань, який включає базові (якірні) тестові завдання у кількості 30 тестів. Критерій оцінювання 95-100 % вірно вирішених завдань.

Оцінювання ПНД за табл. 1.

Підсумковий контроль передбачає підсумок результатів ПНД та самостійної роботи.

4-бальна шкала	200-бальна шкала
5	120
4.95-4,99	119
4.91-4,94	118
4.87-4,9	117
4.83-4,86	116
4.79-4,82	115
4.75-4,78	114
4.7-4,74	113
4.66-4,69	112
4.62-4,65	111
4.58-4,61	110
4.54-4,57	109
4.5-4,53	108
4.45-4,49	107
4.41-4,44	106
4.37-4,4	105
4.33-4,36	104
4.29-4,32	103
4.25- 4,28	102
4.2- 4,24	101
4.16- 4,19	100
4.12- 4,15	99
4.08- 4,11	98
4.04- 4,07	97
3.99-4,03	96
3.95- 3,98	95

4-бальна шкала	200-бальна шкала
3.91-3,94	94
3.87-3,9	93
3.83- 3,86	92
3.79- 3,82	91
3.74-3,78	90
3.7- 3,73	89
3.66- 3,69	88
3.62- 3,65	87
3.58-3,61	86
3.54- 3,57	85
3.49- 3,53	84
3.45-3,48	83
3.41-3,44	82
3.37-3,4	81
3.33- 3,36	80
3.29-3,32	79
3.25-3,28	78
3.21-3,24	77
3.18-3,2	76
3.15- 3,17	75
3.13- 3,14	74
3.1- 3,12	73
3.07- 3,09	72
3.04-3,06	71
3.0-3,03	70
Менше 3	Недостатньо

Оцінка з дисципліни визначається як середнє арифметичне балів за весняний семестри (від 70 до 120 балів), якщо кількість балів 70 і вище, семестр вважається відпрацьованим.

13. Оцінювання успішності навчання здобувачів за ECTS організації навчального процесу

13.1

14. Методичне забезпечення

1. Освітньо-професійна програма (ОПП);
2. Програма освітнього компоненту;
3. Плани практичних занять та самостійної роботи здобувачів;
4. Методичні розробки для викладача;
5. Методичні вказівки до практичних занять для здобувачів;
6. Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу здобувачів;

7. Тестові та контрольні завдання до практичних занять;
8. Питання та завдання до контролю засвоєння розділів 1. Гігієна дітей та підлітків. Здоровий спосіб життя, особиста гігієна та психогігієна. 2. Гігієна лікувально-профілактичних закладів. Радіаційна гігієна.
9. Перелік питань до диф. заліку, завдання для перевірки практичних навичок під час диф. заліку.

15. Рекомендована література

Базова

Гігієна та екологія: підручник [В.Г. Бардов, С.Т. Омельчук, Н.В. Мережкіна та ін.] за ред. В.Г. Бардова. Вінниця. Нова книга. 2020. 472 с.

1. Основи екології та профілактична медицина: / Д.О. Ластков, І.В. Сергета, О.В. Швидкий та ін. Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина». 2017. 472 с.

Гігієна дітей та підлітків. /За ред. М.М. Надворного. Одеса: Прес-кур'єр. 2014. –264 с.

Основи екології: / В.Г. Бардов, В.І. Федоренко, Е.М. Білецька [та ін.] Вінниця: Нова Книга, 2013. - 424 с.

Гігієна дітей та підлітків/за ред. В.І.Берзіня. Київ.: Видавничий дім «Асканія». 2012. 304 с.

Гігієна харчування з основами нутриціології / за ред. В.І. Ципріяна К.: Медицина. 2007. 544 с.

Павлоцька Л.Ф., Дуденко Н.В., Цихановська І.В., Нутриціологія. Харків: УІПА 2012. 371 с.

Зубар Н.М. Основи фізіології та гігієни харчування. К.: Центр учбової літератури, 2010. 336 с.

Павлоцька Л.Ф., Дуденко Н.В. Основи фізіології, гігієни харчування та проблеми безпеки харчових продуктів. Суми: ВТД «Університетська книга». 2007. 441 с.

Радіаційна гігієна [за ред.В.Я. Уманського та С.Т. Омельчука]. Донецьк: Норд-Прес, 2009. 143 с.

Радіаційна гігієна /Мурашко, Д.С. Мечев, С.Т. Омельчук [та ін.]// Вінниця: с Нова Книга, 2013. – 376.

Гігієна та охорона праці медичних працівників [за ред. В.Ф.Москаленка,

О.П.Яворовського] К.: «Медицина», 2009. 176 с.

Профілактика внутрішньолікарняних інфекцій (гігієнічні, епідеміологічні та мікробіологічні аспекти) [за ред. В.Ф. Москаленка] К.: «Здоров'я», 2013. 160 с.

Допоміжна

Введення в профілактичну медицину. Методологічні та історичні аспекти / В.В.Бабієнко, А.М.Гринзовський, Ю.М. Ворохта Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2012. 232 с.

Становлення і розвиток гігієнічної науки в Україні: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння (друга половина XIX – 20-ті р.р. XX століття): монографія / Коцур Н.І. – Корсунь-Шевченковський, 2011. 726 с.

Алиментарное ожирение как гигиеническая проблема: монографія / Л.І. Буряк, Е.М. Білецька, С.А. Щудро, Л.В. Григоренко – Дніпропетровськ: «Пороги», 2012. 274 с.

16. Інформаційні ресурси

1. <http://distance.knmu.edu.ua/course/view.php?id=3185>
2. <http://www.osvita.org.ua> – Освітній портал.
3. <http://nbuv.gov.ua> – сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.
3. <http://korolenko.kharkov.com> – сайт Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка.
4. <http://www.education.gov.ua> – офіційний сайт МОН України.